

ADORJÁNI PANNA

VAKFOLTOK

Wendy Lower: *Hitler fúriái. Német nők a náci vérmezőkön*

■ Egyszerre felszabadító és agyafúrt az a feminista elgondolás, amelynek mentén megíródott Wendy Lower náci nőkről szóló könyve. A szerző ugyanis azt mondja, hogy a szexizmus és a nemi sztereotípiák olyan szinten áthatják a világról és így a második világháború népirántásáról való gondolkodásunkat is, hogy még az egyébként a társadalom teljes egészének felelősségeként tárgyalt holokausztból is kimaradnak a nők. A háború alatt a nőkhöz rendszerint a következő szerepeket társítják: az apolitikus nő, a mártír feleség, az otthon maradt anya. Lower azonban rávilágít arra, hogy a német nők aktívan hozzájárultak annak a gépezetnek a működéséhez, amely a holokausztot lehetővé tette. A könyv nem annyira a hírhedt haláltáborok őreit veszi górcső alá, mint inkább azokat a nőket, akik különféle beosztásokban és szerepekben, többnyire a háttérben és kevésbé látványosan, de hasonlóan érdemben járultak hozzá a második világháborús bűnökhöz.

Lower kutatásai a náci rezsim által gyaratósítani kívánt kelet-európai országokba vezetnek, ezek voltak ugyanis azok a területek, ahol Hitler „végső megoldása”, ti. a német birodalom nem kívánatos fajoktól való megtisztítása a leghangsúlyosabban ment végbe. Ebben az időszakban Németországból többmillióan költöztek keletre, ahol aztán az SS és egyéb náci szervezetek keretében voltak állásban. Az ideológia hívei többnyire becsvágyból és a kedvező állások miatt jelentkeztek az államapparátus különféle posztjaira, a kinevezés viszont már nem egyéni választástól függött – az egyes szervek döntötték el, hogy a munkavállalók hol töltsék be állásaikat. A külföldi munkalehetőségek ezen emberek számára kecsegtető ajánlatnak számítottak, a népirántást lebonyolító szervezetek pedig igen kedvező életkörülményeket biztosítottak. A szerző által felvázolt élettörténetek és leírások talán egyik legmegrendítőbb aspektusa az a mából már szinte értelmezhetetlen ellentmondás, ami a holokauszt

mindennapokat átható borzalma és a népirántásban részt vevő náciak hanyag jóléte között feszül. Lower fennmaradt dokumentumokból, levéltári anyagokból, illetve túlélők, tanúk és tettesek interjúiból és beszámolóiból dolgozik, és ezek alapján részletesen és hitelesen mutatja be azokat a történeteket, amelyeket talán mindannyian ismerünk vagy hallottunk már, de amelyekről mégis nehezen tudjuk elhinni, hogy valóságban alapulnak. Így tárul elénk kegyetlen képek sora például a vadászaton vagy gazdag lakomákon szórakozásból zsidókra lövöldöző náciokról, akik munkaköri kötelességükön túlmenve, merő élvezetből és a gyilkos ideológiától megittasulva tesznek eleget a hitleri parancsoknak. A Lower által felelevenített jelenetek újdonsága, hogy ezeket a tetteket – ahogy egyébként a náci tömeggyilkosságok mind egyikét – férfiak és nők közös tébolyaként mutatja be.

A holokauszt ugyan elméletileg szerves részét képezne az európai országok múltfeldolgozáshoz kapcsolódó diskurzusainak, de a második világháborúról való beszéd általában a túlélők és áldozatok perspektívájából történik. A *Hitler fúriái* ezzel szemben a tettesek felől közelíti meg ezeket a történelmi eseményeket, és azt vizsgálja, hogy milyen módon vált lehetségessé ez a mai napig felfoghatatlan mézárlassorozat, illetve hogy ebben milyen szerepet vállaltak a nők. Kiderül, hogy ezek a fúriák önkéntes szolgálóleányai voltak a rendszernek, akik gyakran a férfiakhoz hasonlóan barbár módon vagy rezzentelen arccal hajtották végre a nekik kiosztott parancsokat. Lower három típusú nőt különböztet meg a náci gépezeten belül: a tanút, a cinkost és a tettest. Beosztásuk szerint ezek a nők lehetnek titkárnők, ápolók vagy akár az SS-ben dolgozó férfiak feleségei. Míg az előzők általában a munkaköri leírásuk szerint gyilkoltak vagy járultak hozzá a tömegmészárlás lebonyolításához, addig a feleségek a férjek partnereként, a tulajdonképpeni rendszeren kívül, eltulajdonított családi

házak impozáns erkélyeiről vagy az élettársakat a bevetésekre kísérve asszisztáltak a zsidók és egyéb veszélyesnek tekintett fajok és közösségek kiirtásához.

Lower az öldröklés sokféle formájára rátér, és ezekből kiderül, hogy a haláltáborokban végbement gyilkosságok tulajdonképpen csak a jéghegy csúcását jelentik. Szó esik a különféle eutanázia-programokról, amelyek során gyermekek, sebesült német katonák és mások százaikat tették el láb alól; kétes orvosi kísérletezésekről, amelyek ugyancsak rengeteg ember életébe kerültek; náci háztartásoknál dolgozó zsidókról, akiket a ház urai és úrnői kedvük szerint tehetek el láb alól. Különösen fontos szerepe volt a nőknek az alkalmatlannak tartott gyermekek felkutatásában és kiválasztásában, de gyakran a titkárnők véletlenszerű döntése szerint állt össze a mindennapi kivégzésre ítélt névsora, ahogyan az is megtörtént, hogy valaki csak azért nem halt meg, mert egy SS-feleség nála rendelt meg valamilyen öltözéket, ami még nem lett készen. A náci gépezetben dolgozó nők előszeretettel elősködtek az irdatlan mennyiségben felhalmozott és többnyire a deportált zsidóktól összelopott holmikon, némelyek egyenesen az udvarukon gyűjtötték a házba már nemigen férő prédát. Lower leírásaiból az derül ki, hogy ezek a nők nap mint nap láttak emberi tetemekeket az utcákon, friss tömegsírok szomszédságában piknikeztek munkatársaikkal, és már-már perverz katasztrófaturistákként látogatták a városokban létrehozott gettókat. A gettőlátogatások beszámolóiban visszatérő elem a szagra való utalás, de groteszk érdekesség az is, hogy ezek a városrészek voltak az adott területek shopping malljai is, ahonnan a hölgyek könnyűszerrel szerezhetek be értékes holmikat.

A könyv második felében Lower részletesen kitér az egyes felelevenített élettörténetek háború utáni részeire is, vagyis egyrészt arra, hogy milyen típusú felelősségre vonásban volt az adott szereplőknek része, illetve – a lehetőségek szerint – tárgyalja a személyes magyarázatokat és vallomásokat is. A háborús bűnösök elítélésének történetében a nők ugyancsak különleges szerepet kapnak: a csekély számú női vádlott vallomását a többnyire csak férfiakból álló bírák és ügyészek sora a női sztereotípiák szerint értelmezte, a feljegyzésekből pedig kiderül, hogy a sírás, az anyaság, a terhesség, egyáltalán a női mű volt hagyományos értelmezése kivételes hangsúlyt kap. Ez a jellegzetesség tulajdonképpen a nők előnyére válik, hiszen sokkal kevesebb eséllyel találtnak bűnösnek a férfi társaiknál – de különbség van az ítélet súlyosságát illetően aszerint is, hogy az adott

személy ügye Kelet- vagy Nyugat-Németországban kerül megtárgyalásra.

A könyv végén Lower megpróbál némi képp fényt deríteni arra, hogy milyen körülmények és feltételek teheték lehetővé azt, hogy a német társadalom jelentős hányada ilyen erőteljesen radikalizálódjon és váljon hidegvérű gyilkossá. Pszichológiai tanulmányok és egyéb szaktudósok kutatásai alapján bemutatja, hogy milyen hatalmas szerepe volt a dolgok illetően alakulásában a környezetnek és a neveletésnek. Megrendítő arról olvasni, hogy ezek a nők nagyrészt húszas éveik elején jártak a világháború idején, vagyis már a fasiszta Németországban szocializálódtak, és igen szenge koruktól fogva sulykolták beléjük iskolában, otthon és különféle közösségi terekben a faji felsőbbrendűség elvét. Az is jellemző, hogy a náci ideológia a hátrányosabb társadalmi helyzetben levők számára lehetőséget jelentett a jobb megélhetésre és szakmai kiteljesedésre – a nők emancipációja abszurd módon segítette elő a „végző megoldás” gyakorlatba ültetését. Lower végül nyomatékositja a könyv és talán a holokauszt egyik legnagyobb tanulságát, ti. hogy a temérdek borzalom, amelyről beszámol, sokkal inkább emberi, mint embertelen – az állatvilággal szemben tömegmészárlásra csak mi, ún. „felsőbbrendű” emlősök vagyunk képesek. Ebben pedig ugyanolyan bűnös nemtől függetlenül nő és férfi, legyen az terhes vagy akár kisgyermekes anya, aki higgadtan emeli kisgyermekét tarkójára csinos szalonpisztolyát. Ezek a nők nem elvetemült pszichopaták vagy örült Médeiak, hanem a férfiakhoz hasonlóan örült ideológia mentén felnevelt és szocializálódott emberek, akik számára a nem árjak kivégzése állampolgári kötelesség.

Lower én-történetek során, konkrét emberek életútján keresztül mutatja be Hitler fűriáit. A nők bemutatásában egyszerre empatikus és józan: megmutatja azt, hogy honnan érkeztek, és miért döntöttek úgy, hogy Kelet-Európába szeretnének menni szolgálni a rezsimet, ugyanakkor nem megengedő a bűneikkel szemben, sőt, azáltal, hogy megkísérli elmondani a történetüket, felhívja a figyelmet arra, hogy mennyire félrevezető a történelmet ezektől a vakfoltoktól eltekintve szemlélni, ahogyan arra is, hogy tudatosítanunk kell ennek és más hiányosságoknak és tökéletlenségeknek a létezését. A *Hitler fűriái* rendkívül részletesen lábjegyzetelve, hatalmas szakirodalommal megtámogatva, de mégis könnyen érthető nyelven fogalmaz a holokauszt eme kevésbé taglalt aspektusáról. Nehéz olvasni, és nehéz letenni: szükséges, hátborzongató olvasmány.